

CZU: 36-054.73(478)

SPECIFICUL INTEGRĂRII SOCIALE A REFUGIAȚILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Stela MILICENCO, Doina CRĂCIUN*

Universitatea de Stat din Moldova

*Centrul de Caritate pentru Refugiați

În articol sunt analizate particularitățile procesului de integrare socială a refugiaților în Republica Moldova, prezentând integrarea drept un proces complex, care presupune că un refugiat este integrat în societate atunci când se obțin rezultate comparabile cu cele ale membrilor societății-gazdă. În mod special, ne referim la așa domenii precum integrarea în cadrul structurii sociale a societății-gazdă (*luând drept exemplu piața forței de muncă, sistemul educațional, al sănătății*), achiziționarea de cunoștințe și modele culturale noi, interacțiunea cu membrii societății-gazdă, precum și identificarea cu valorile societății-gazdă.

Cercetarea efectuată ne permite să concluzionăm că integrarea refugiaților este un proces de lungă durată și necesită depunerea de eforturi din partea societății, dar și din partea refugiaților, dat fiind că aceștia trebuie să-și optimizeze eforturile proprii.

Cuvinte-cheie: *integrare socială, refugiat, solicitant de azil, beneficiar de protecție umanitară, țara-gazdă, centru de cazare.*

THE SPECIFICS OF SOCIAL INTEGRATION OF REFUGEES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article analyzes the particularities of the process of social integration of refugees in the Republic of Moldova, presenting the integration as a complex process, which assumes that a refugee is integrated into the society when results comparable to those of the members of the host society are obtained. In particular, the authors refer to areas such as integration into the social structure of the host society (*for instance the labor market, education and health systems*), the acquisition of new cultural knowledge and models, interaction with members of the host society, as well as identifying with the values of the host society.

The authors' research allows concluding that integration of refugees is a long-lasting process and it requires efforts on behalf of both society and refugees, as they need to optimize their own efforts.

Keywords: *social integration, refugee, asylum seeker, beneficiary of humanitarian protection, host country, accommodation center.*

Argument

De-a lungul secolelor, oamenii au fost nevoiți să-și părăsească țara de origine pentru a se salva de persecuții, conflicte armate sau violențe generalizate; or, aceste circumstanțe constituie o sursă primară a migrațiilor. În contextul acestor fenomene, comunitatea internațională a reușit să elaboreze o serie de standarde ale drepturilor omului, care protejează atât drepturile individuale, cât și cele de grup. Într-un mod specific, drepturile și obligațiile refugiaților sunt guvernate de *Convenția Națiunilor Unite privind Statutul Refugiaților*, adoptată la Geneva în anul 1951.

Cu toate acestea și în pofida orientărilor democratice ale statelor lumii, problema refugiaților rămâne actuală și în secolul nostru, iar Republica Moldova nu este ocolită de acest fenomen, dată fiind, în special, poziția sa geografică [1]. Potrivit informației Biroului de Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor de Interne al Republicii Moldova, țara noastră devine o zonă destul de atractivă pentru un număr în continuă creștere de *refugiați*, care reprezintă *indivizii ce sunt în afara țărilor de origine și care nu pot sau nu doresc să se întoarcă din cauza unor temeri bine întemeiate de persecuție* [2]. Din anul 1951 până în prezent, conceptul de *refugiat* a fost continuu extins, incluzând *persoanele care și-au părăsit țările din cauza violenței generalizate sau a tulburărilor sociale grave, ori ca urmare a torturii, tratamentelor inumane sau degradante* [3, p.6], *persecuției religioase sau de alt gen*, adesea agentul terorii fiind guvernele țărilor de origine. Extinderea fenomenului este determinată, în primul rând, de izbucnirea unor noi focare ale conflictelor armate, precum cele din Siria, Afganistan, Irak, Sudan etc., inclusiv cele din apropierea Republicii Moldova, precum este cazul Ucrainei.

Metodologie

Pentru realizarea articolului de față am analizat o parte din problemele privind integrarea socială a refugiaților. Scopul propus a vizat evaluarea particularităților procesului de integrare socială a refugiaților din Republica Moldova, prin evidențierea caracteristicilor ce țin de integrarea acestora în sistemul social în cadrul pieței forței de muncă, al sistemului educațional, al sănătății, achiziționarea de cunoștințe și modele culturale noi, interacțiunea cu membrii societății noastre în scopul identificării cu valorile autentice. A fost aplicat interviul sociologic cu câteva categorii de intervievați: persoane cu statut de refugiat, de solicitanți de azil și de protecție umanitară, precum și manageri din organizații neguvernamentale–partenere ale UNHCR Moldova, în calitate de experți.

Rezultate

Pentru concretizarea conceptului de *refugiat*, este necesar a menționa că exilul forțat a milioane de oameni, care își părăsesc căminul, este o consecință tragică a incapacității autorităților din țările lor de origine de a le proteja drepturile lor fundamentale. Spre deosebire de alți oameni care își părăsesc țările de origine ca urmare a propriilor decizii, refugiații nu au de ales altă cale pentru a scăpa de amenințările la care sunt supuse viețile lor. Rămăși fără protecția statelor a căror cetățenie o dețin, refugiații caută protecția statului pe teritoriul căruia s-au refugiat sau a comunității internaționale. Astfel, conceptul de *refugiat* se aplică oricărei persoane:

- 1) „în urma unei temeri bine întemeiate de a fi persecutată;
- 2) din cauza rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniei politice;
- 3) se află în afara țării a cărei cetățenie o are;
- 4) și care nu poate sau, din cauza acestei temeri, nu dorește să se pună sub protecția acestei țări;
- 5) sau care, neavând nicio cetățenie și găsimdu-se în afara țării în care își avea reședința obișnuită, ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, din cauza respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă” [2, p.1].

Totodată, există situații în care o persoană nu era *refugiată* când și-a părăsit țara, dar a devenit ulterior, în virtutea evenimentelor din țara de origine derulate în absența sa, care pot determina consecințe în cazul reîntoarcerii (*poate fi cazul diplomaților, studenților sau al muncitorilor imigranți*). Din aceste considerente, este util să facem diferența dintre acele situații în care persoana poate obține statutul de refugiat:

✓ refugiat „*sur-place*” este persoana care nu a fost refugiat în momentul părăsirii țării de origine, dar care, ulterior, a început să se teamă de persecuție pentru unul dintre motivele menționate în Convenția din anul 1951;

✓ refugiat „*de facto*” este persoana care, deși nu îndeplinește criteriile din Convenție, totuși are nevoie de protecție datorită condițiilor existente în țara de origine;

✓ refugiat „*din considerente umanitare*” este persoana care, fără a îndeplini criteriile conținute în Convenție, primește în mod temporar protecție și drept de ședere pe teritoriul unui stat de refugiu, pentru motive de ordin umanitar;

✓ refugiat „*prima facie*” este persoana care, în virtutea apartenenței la un anumit grup considerat a fi supus persecuției în totalitatea sa, se presupune ca are o temere bine întemeiată de persecuție în conformitate cu definiția dată în Convenție.

Referindu-ne la Republica Moldova vom remarca că, în pofida faptului că țara noastră este destul de săracă și cetățenii în mare parte sunt ei înșiși migranți, ea reprezintă totuși o țară de destinație pentru următoarele categorii de refugiați:

- ✓ cei care se află în drum spre țările europene, tranzitând teritoriul Republicii Moldova;
- ✓ cei care au venit în Republica Moldova doar pentru o perioadă determinată cu scopul de a se reîntoarce la scurt timp înapoi;
- ✓ cei care dispun de resurse financiare insuficiente pentru a pleca în țări prospere economic.

Astfel, potrivit Raportului Biroului de Migrație și Azil „*Profilul Migraționist Extins al Republicii Moldova, pentru anii 2010-2015*”, protecția internațională a străinilor în Republica Moldova este realizată în limitele prevederilor normelor internaționale în domeniu (cea mai importantă fiind *Convenția cu privire la Statutul de Refugiat* din anul 1951), precum și ale legislației naționale (în principal, prin *Legea privind azilul în Republica Moldova*, nr.270 din 18.12.2008 și prin *Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova*, nr.274 din 27.12.2011) [4].

În anul 2017 în Republica Moldova erau înregistrați 153 de refugiați, 253 beneficiari de protecție umanitară și 79 solicitanți de azil, însă datele statistice denotă că pe parcursul anilor numărul refugiaților și a solicitărilor de azil a variat continuu. Spre exemplu, în anul 2015 au fost înregistrate 276 de cereri (*la prima solicitare*), numărul acestora majorându-se de cca 3 ori față de anul 2010. De menționat că în structura solicitanților de azil după țările de origine, pentru prima dată în 2014 (comparativ cu anul 2013) cetățenii ucraineni au deținut ponderea cea mai mare, urmați de sirieni și afganezi. Această creștere reflectă clar consecințele conflictului din Ucraina. În anul 2015 ponderea cea mai mare (44,6%) o dețineau, de asemenea, cetățenii Ucrainei, urmați de cei din Siria, Irak și Afganistan, care împreună însumau 35,4%. Pe parcursul anului 2015 de protecție umanitară au beneficiat 150 de străini, iar numărul celor cărora le-a fost respinsă cererea pentru protecție umanitară a constituit 36 de persoane. Majoritatea refugiaților și solicitanților de azil locuiesc în Chișinău.

Scopul cercetării constă în *analizarea particularităților procesului de integrare socială a refugiaților din Republica Moldova*. În cadrul cercetării au fost intervievate șapte persoane cu statut de refugiat, trei solicitanți de azil și un beneficiar de protecție umanitară. Din categoria experților intervievați au făcut parte doi manageri din organizații neguvernamentale–partenere ale UNHCR Moldova, un coordonator de proiect și un consilier în angajare.

Am decis să analizăm particularitățile integrării refugiaților pornind de la premisa că anume integrarea are o importanță semnificativă în asigurarea drepturilor omului, de care depinde viitorul propriu-zis al persoanelor refugiate. Abordată dintr-o perspectivă socială, integrarea se referă la o caracteristică a sistemului social, și anume: la intensitatea relațiilor stabilite între părțile componente – grupuri și indivizi, precum și la interacțiunea dintre acestea și mediul social pentru a realiza un echilibru funcțional între părți. De asemenea, integrarea prezumă un sentiment de bine, de satisfacție în relația cu ceilalți membri ai societății, care reprezintă dimensiunea individuală a integrării, dimensiune derivată din percepția celorlalți membri privind propria lor integrare în societate. Aceste caracteristici se referă la capacitatea de îndeplinire a criteriilor și standardelor considerate „normale” și dezirabile în societate, de acceptare a valorilor și credințelor împărtășite în colectivitate, astfel încât refugiatul să devină cât mai asemănător în gândire și comportament cu ceilalți membri ai societății. Este cert că în cursul procesului de integrare, atât în sistemul care se integrează, cât și în cel ce integrează, se disting mai multe faze ale procesului: *acomodarea, adaptarea, participarea și integrarea propriu-zisă*. Astfel, procesul de integrare a unui refugiat într-o societate presupune parcurgerea acestor faze, al căror conținut este dat de informarea asupra caracteristicilor respectivei societăți, activarea modelelor integrative care să-i permită celui venit să învețe rolul ce derivă din poziția pe care o ocupă în sistemul în care se integrează. În acest context, sociologul american G.Ritzer susține că integrarea socială este un proces complex și dinamic care presupune diverse relații între patru niveluri: nivelul macro-obiectiv, nivelul macro-subiectiv, nivelul micro-obiectiv și nivelul micro-subiectiv, unde fiecare nivel este important, dar o atenție deosebită trebuie acordată relației dinamice dintre aceste niveluri. Astfel, procesul de integrare socială presupune o schimbare socială, o transformare observabilă și verificabilă într-o anumită perioadă de timp [5, p.81-82].

Urmare a celor expuse *supra*, considerăm oportun de a aborda integrarea din perspectiva unui proces complex, care presupune că un refugiat este integrat în societate atunci când se obțin rezultate comparabile cu cele ale membrilor comunității-gazdă în așa domenii, precum piața forței de muncă, locuință, educație, sănătate; când refugiații au contacte/relații active cu membrii propriului grup etnic sau național, cu membrii comunității-gazdă, cu funcționarii publici sau furnizorii de servicii; când dețin un nivel suficient de cunoștințe și abilități lingvistice și culturale care să le permită o funcționare normală în societate; când trăiesc sentimente de securitate, stabilitate și încredere în aceeași măsură ca și ceilalți membri ai societății. În consecință, putem desprinde **patru mecanisme corelate principale ale integrării în societate**, la care ne vom referi în continuare:

- ✓ plasarea în cadrul structurii sociale a societății-gazdă (pe piața forței de muncă, în sistemul educațional, al sănătății, în viața culturală, politică etc.);
- ✓ socializarea secundară (achiziționarea de cunoștințe și modele culturale noi);
- ✓ interacțiunea cu membrii societății-gazdă;
- ✓ identificarea cu valorile societății-gazdă (cognitiv și emoțional), crearea unei identități sociale comune.

Este important a specifica că refugiații nu au ales să-și părăsească țara de origine din motive economice, **ci din motive de persecuție la care au fost supuși; de aceea, ei necesită un suport suplimentar și servicii**

speciale care să le faciliteze integrarea. Situația refugiaților, ca străini „dezdăcinați”, deseori fără resurse materiale și chiar fără documente, lipsiți nu doar de protecția statelor de origine, dar și de protecția oferită, în mod tradițional, de o familie sau de comunitate, îi face vulnerabili în multe privințe. La abuzurile suferite în propria țară se adaugă pericolele întâlnite în drumul spre țara de refugiu, iar în perioada procedurii de azil, pentru a supraviețui în țara de azil, refugiații au nevoie de resurse materiale care să le acopere necesitățile de bază, eliberarea de documente de identitate, acces la servicii medicale, asistență socială sau posibilitatea de a munci pentru procurarea mijloacelor de existență.

Refugiații întâmpină o serie de obstacole în procesul integrării, care sunt determinate, în mare parte, de experiența exilului involuntar, necunoașterea limbii țării-gazdă, izolarea, problemele de adaptare din primii ani, tulburări fizice și psihice generate de traumele din trecut și de posibile torturi ș.a. Potrivit cercetării realizate, majoritatea refugiaților consideră că întâlnesc probleme de integrare în societatea moldovenească din cauza că: *condițiile de trai sunt anevoioase, plasarea în câmpul muncii este practic imposibilă, costul chiriei este ridicat și nu dispun de resurse financiare pentru întreținere, suportul asistențial din partea statului fiind insuficient.* În același rând, întâmpină *dificultăți de relaționare în raport cu alți agenți ai statului, precum primari, judecători, medici etc., dar și dificultăți de comunicare cu localnicii.* De asemenea, cercetarea a scos în evidență dificultăți de funcționare a cadrului instituțional adecvat și a unor mecanisme de implementare a legislației, care să prevadă un șir de drepturi și servicii destinate refugiaților; prin urmare, se impune necesitatea dezvoltării acestor servicii cu suportul organizațiilor neguvernamentale. Din păcate, munca acestora este susținută practic numai de Biroul Național al Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați din Moldova (UNHCR Moldova) și există puține pârguri de acțiune în domeniul integrării refugiaților în societate, atâta timp cât statul este reprezentat doar de o singură instituție responsabilă de domeniul respectiv – Biroului de Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova.

Integrarea refugiaților este un proces de lungă durată și necesită depunerea unor eforturi maxime și din partea refugiaților pentru a beneficia de aceleași drepturi sociale și economice ca și cetățenii Republicii Moldova, în situația în care statul are reglementate mecanismele de realizare a acestui proces doar la nivel formal. Situația este diferită pentru refugiații, care primesc suportul maxim din partea organizațiilor neguvernamentale, parteneri ale Biroului Național al Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați din Moldova (UNHCR Moldova), în special din partea Centrului de Caritate pentru Refugiați.

Într-o anumită măsură, situația complicată poate fi explicată prin faptul că atunci când condițiile macroeconomice într-un stat sunt atât de nefavorabile încât până și cetățenii acestuia caută să se angajeze în străinătate și ariile rurale sunt golite de locuitori, integrarea locală a refugiaților poate să devină sensibilă din punct de vedere sociopolitic. **Când sistemele de asistență socială nu reușesc să satisfacă în deplină măsură necesitățile cetățenilor, realizarea independenței economice a refugiaților poate părea a fi un obiectiv irealizabil.** Astfel, nu este surprinzător faptul că, date fiind complexitatea situației și constrângerile financiare dominante, Guvernul Republicii Moldova are restanțe la capitolul implementarea uneia dintre obligațiile-cheie asumate prin aderarea la Convenția din 1951, precum: *facilitarea asimilării refugiaților în societatea gazdă* (articolul 34: „Statele contractante vor facilita pe cât este posibil asimilarea și naturalizarea refugiaților”). O parte din factorii de decizie consideră de neconceput faptul că resurse financiare naționale ar trebui direcționate pentru soluționarea problemelor refugiaților, în special în condițiile în care atât de mulți cetățeni trăiesc în sărăcie. În rezultat, numeroase servicii semnificative pentru refugiați (în special în domeniul serviciilor comunitare și al asistenței sociale) **sunt acordate prin programe ad-hoc implementate de către ONG-uri parteneri ale UNHCR Moldova**, fără a fi organizate și coordonate de instituțiile statului. Respectiv, **unele dintre aceste programe nu abordează domeniile cu cele mai stringente probleme sau nu sunt centrate pe atingerea obiectivelor pe termen lung.** Mai mult ca atât, finanțarea de către donatori și asistența tehnică nu întotdeauna sunt suficiente pentru a acoperi necesitățile. UNHCR Moldova continuă să finanțeze o parte din costurile asistenței medicale pentru refugiați și să suplimenteze o gamă de alte cheltuieli sociale fără de care refugiaților vulnerabili le-ar fi fost foarte dificil, în mare parte, să supraviețuiască (de exemplu, asigurarea socială, costurile de școlarizare, asistența de urgență pentru cei nevoiași). Considerăm că **programele de integrare adresate refugiaților ar trebui să fie complementare serviciilor sociale obișnuite (să le faciliteze accesul normal la serviciile destinate tuturor) și ar trebui să fie focalizate pe grupurile vulnerabile din cadrul comunităților de refugiați (copiii refugiaților, vârstnicii, victimele violenței sexuale și ale torturii, persoanele traumatizate în urma persecuției și/sau a exilului forțat).** Un aspect-cheie este de a-i

ajuta să-și asume responsabilitatea propriilor vieți și de a-i încuraja să devină independenți din punct de vedere economic. Acest lucru este deosebit de important, deoarece, spre deosebire de imigranții economici, de multe ori ei nu au familii și comunități care să-i sprijine.

Cercetarea realizată a constatat că **angajarea în câmpul muncii și cazarea** constituie probleme cronice și malore pentru refugiați, ele fiind agravate de faptul că anumite drepturi sunt condiționate de locul de reședință (*unde persoana reușește să obțină viza de reședință*). Privitor la încadrarea în piața muncii, vom menționa că există bariere și provocări specifice pentru refugiați în comparație cu cele pe care le întâlnesc alți migranți, precum: pierderea documentelor de identitate și a certificatelor de calificare, non-acceptarea calificării sau a nivelului de educație, nesiguranță și anxietate legată de separarea de familie, perioada lungă de inactivitate petrecută în cadrul sistemului de azil și rețele sociale limitate. Scăderea mobilității profesionale este destul de greu de gestionat pentru refugiații cu calificare, al căror statut profesional și social poate fi diminuat. Salariile sunt în general mici, iar refugiații trebuie să facă față costurilor înalte: *„Au fost angajatori care nu doreau să angajeze oficial refugiații, inclusiv aveau unele probleme cu plata salariului la timp, care putea fi la sfârșitul lunii, uneori și cu întârzieri. Mai mulți refugiați aveau nevoie de plată la sfârșitul zilei lucrătoare sau cel puțin o dată în 2 săptămâni ... Refugiații erau interesați să se angajeze, mai ales cei care își făceau planuri de viitor legate de țara noastră sau aveau copii mici și doreau ca ei să nu simtă nevoia de nimic și să nu înțeleagă greutățile prin care au trecut părinții lor. Ca și toți oamenii, aveau dorința de a avea un loc de muncă stabil, conform experienței anterioare, bine plătit, însă realitățile dictau alte reguli, agravate de necunoașterea limbilor de circulație în Republica Moldova, necunoașterea diplomelor de studii. La locul de muncă au fost refugiați care nu primeau la timp plata pentru muncă și nu întotdeauna angajatorii îi luau oficial”* (I_Expert_Consilier în CCR_Experiența 2 ani). E de menționat și faptul că o mare parte din refugiați au fost nevoiți să „uite” că au diplomă de studii superioare și să muncească neconform calificărilor sale și experienței de muncă obținute în țara de origine. Aceasta din mai multe cauze obiective, precum necunoașterea limbilor română și rusă, refuzului de a fi angajați după profesie, problemei privind recunoașterea diplomelor universitare (mai ales în cazul farmaciștilor): *„Am dorit să ni se recunoască diplomele, mai ales că eu aici am absolvit. După 2 ani (cât a durat examinarea dosarului) m-am adresat la Ministerul Educației care a confirmat: „Da, sunteți farmacist”. Iar de la Ministerul Sănătății am primit următorul răspuns: „Sunteți farmacist, dar nu aveți dreptul să lucrați ca farmacist pe teritoriul Republicii Moldova, trebuie să faceți rezidența 2 ani și veți plăti nu ca moldovenii, dar ca străinii, dublu contract. Nu aveam speranța că voi putea lucra ca farmacist, cu toate că am absolvit USMF aici, în Moldova, am primit diploma în română, pe care am tradus-o în arabă. În Siria au acceptat diploma mea moldovenească, acolo am lucrat 15 ani ca farmacist. Am auzit că refugiații au aceleași drepturi ca și moldovenii, dar nouă ni s-a spus că trebuie să plătim rezidența ca și străinii și că aceasta trebuie s-o facem în limba română”* (I_Refugiat_Siria_Perioda de ședere 5 ani). Obstacole apar și atunci când refugiații și beneficiarii de protecție umanitară vor să-și deschidă o afacere proprie și să se înregistreze ca persoane juridice. De remarcat că eforturi susținute în acest sens au fost depuse de UNHCR Moldova, care începând cu anul 2016 a lansat un program de afaceri destinat exclusiv refugiaților din Republica Moldova, cu o susținere financiară modestă dar necesară înțierii unei afaceri sau dezvoltării (în cazul refugiaților care deja au pus pe roate o afacere). De asemenea, Centrul de Cazare a Solicitanților de Azil organizează cursuri de instruire profesională pentru refugiații și solicitanții de azil înregistrați, unde aceștia pot învăța meseria de șofer, frizer, cusătoreasă etc.

Tot cu suportul UNHCR Moldova, dar și datorită parteneriatelor cu autoritățile de nivelul doi create prin intermediul Centrului de Caritate pentru Refugiați, s-a reușit obținerea unor locuințe, care au fost transformate în **locuințe sociale pentru refugiați** cu mulți copii și care sunt în stare de dificultate. Majoritatea solicitanților de azil sunt cazați în **Centrul de Cazare a Solicitanților de Azil**, situat în apropiere de Aeroportul Chișinău. Alții stau cu chirie în mun. Chișinău sau în alte localități din țară. Termenul maxim de trai în Centrul de Cazare a Solicitanților de Azil este de trei luni (*acesta poate fi extins până la 6 luni pentru solicitanții de azil sau până la emiterea unei decizii de judecată irevocabilă privind statutul ulterior al solicitantului de azil*), **termen insuficient pentru integrare**. Unele categorii de refugiați, mai vulnerabili și cu o situație financiară foarte grea, pot locui o perioadă mai îndelungată în cadrul Centrului. Acestea sunt familiile cu copii, persoanele bolnave și cele cu o situație financiară deplorabilă. Situația grea cu locuințele creează dificultăți mari în procesul de integrare a refugiaților din Republica Moldova: *„Locuim aici (în Centrul de Cazare a Solicitanților de*

Azil) toți într-o cameră. Lucrez, dar nu-mi ajunge pentru a trăi bine, mai ales în chirie. Cu patru copii ai mei departe nu pot merge, chiar dacă am un salariu" (I_Solicitant de azil_Afganistan_Perioada de ședere 2 ani).

Este unanim recunoscut faptul că **posedarea limbii țării-gază** este un element esențial al integrării. Majoritatea refugiaților cunosc destul de bine limba rusă, dar necesitatea de a cunoaște și limba română (limba oficială) creează, la rândul său, noi cerințe. Cursurile lingvistice organizate de Centrul de Caritate pentru Refugiați și finanțate de UNHCR Moldova nu sunt pe deplin eficiente din mai multe motive, iar rata de participare este mică, chiar și atunci când costurile aferente de transport sunt acoperite; or, unii refugiați au de ales între a-și câștiga surse de existență și a frecventa cursurile. Totodată, ONG-urile, inclusiv cele care sunt partenere ale UNHCR Moldova, nu sunt calificate să certifice abilitatea lingvistică, deși „...este extrem de greu să-ți imaginezi că o persoană poate să fie angajată fără să cunoască limba statului în care locuiește... Este absolut important ca refugiații să cunoască limba ca să poată interacționa cu populația”, a afirmat unul dintre experții intervievați (I_Expert_Director executiv în CCR_Experiența 28 de ani). Cu toate că modificările în legislație au specificat implicarea statului în susținerea desfășurării cursurilor lingvistice prin alocarea unor resurse financiare minime pentru remunerarea profesorului de limbă română, până acum aceste sume de bani nu sunt utilizate corespunzător din cauza diverselor confuzii birocratice. De regulă, cursurile de limba română sunt frecventate de femei și adolescenți, care dispun de mai mult timp. Pentru refugiatele-mame cu copii mici a fost creat un curs de română online, însă și aici au apărut dificultăți, cea mai semnificativă fiind bagajul precar de competențe tehnice de utilizare a computerului, dar și insuficiența de instrucții corespunzătoare din partea mentorilor. Cu toate că întâmpină multiple dificultăți, refugiații sunt destul de determinați, declarând: „Nu este dificil să însușești limba. Pur și simplu trebuie să înveți. Considerăm deja că Moldova este țara noastră. Copiii le place aici. Oamenii sunt buni la suflet și ne ajută” (I_Refugiat_Siria_Perioada de ședere 5 ani); „Limba română este o limbă melodioasă pe care o învăț la cursuri” (I_Refugiat_Ucraina_Perioada de ședere 2 ani). Aceștia sunt conștienți de necesitatea cunoașterii limbii române: „Acum locuim aici și trebuie să învățăm româna. Copiii merg la grădiniță și apoi la școală. Deci, trebuie să învățăm, trebuie să știm ce se întâmplă cu ei. Pentru mine nu este greu, pentru că eu cunosc literele, vorbesc engleza. În plus, sunt și cuvinte pe care le folosim și în arabă. De exemplu, cuvântul dulap – noi tot avem acest cuvânt. Băiețelul încă nu vorbește româna, pentru că abia a mers din această lună la grădiniță, însă fetița știe deja româna” (I_Beneficiar de protecție umanitară_Libia_Perioada de ședere 2 ani).

Accesul la sistemul educațional pimar și secundar pentru copiii refugiați este asigurat fără dificultăți semnificative, deoarece, conform legislației naționale, este gratuit. E de menționat că copiii proveniți din familii mixte (*tată-refugiat, mamă-moldoveancă*) se integrează mai ușor în comparație cu copiii din familii cu ambii părinți refugiați. În ceea ce privește studiile superioare, situația este diferită. Refugiații-studenți întâmpină unele dificultăți în subvenționarea studiilor, deoarece obțin note mai mici în comparație cu rezidenții autohtoni și, respectiv, nu reușesc să obțină rezultate suficient de bune pentru o bursă. Acest fapt este explicat, de obicei, prin instruirea inițială modestă și abilitățile lingvistice inferioare. Totodată, nu toți refugiații reușesc să achite taxele universitare, care, până de curând, se calculau ca și pentru străini, ceea ce îi priva de posibilitatea de a obține studii superioare. În ultimii ani s-au realizat mai multe adaptări ale regulamentelor în vigoare; respectiv, în cadrul concursului pentru înmatriculare refugiații deja pot concura de pe aceleași poziții ca și cetățenii Republicii Moldova. **În anul 2017 a fost înregistrat primul student refugiat, care s-a calificat pentru a primi bursă.** Acest fapt nu se aplică pentru facultățile la care se predă în limbi străine.

În ceea ce vizează **domeniul medical**, vom menționa că refugiații, solicitanții de azil și beneficiarii de protecție umanitară, de obicei primesc asistență medicală prin intermediul uneia dintre organizațiile partenere, din resursele UNHCR Moldova. Cu toate acestea, refugiații și solicitanții de azil întâmpină dificultăți privind accesul la serviciile medicale. Problema de bază constă în accesul *de facto*, care este limitat din **considerente personale** (*necunoașterea limbilor de circulație în Moldova, tradiția accesării serviciilor medicale în țara de origine, incapacitatea de a înțelege procesul de accesare – de la adresarea cererii de înscriere la medicul de familie la accesarea diferiților specialiști, schimbul frecvent al locului de trai ș.a.*), dar și **instituționale**, în special legate de birocrăția din sistem (*posibilitatea înscrierii la medicul de familie doar într-o anumită perioadă de timp, procesul foarte lung de înscriere la unii medici specialiști, care uneori sunt accesibili în alte Asociații Medicale Teritoriale decât cea de sector*). Începând cu anul 2009 asistența medicală pentru aceste categorii este oferită în Spitalul Ministerului de Interne, care dispune de toate condițiile necesare pentru

a acorda servicii medicale de calitate: „Acoperirea parțială a cheltuielilor de spitalizare se face din bugetul Spitalului MAI. Astfel, în 2009 s-a reușit soluționarea celor mai multe probleme acumulate de ani de zile și determinate de acordarea asistenței medicale refugiaților. Menționăm faptul că refugiații și solicitanții statutului de protecție umanitară care au polițe de asigurare obligatorie de asistență medicală pot să decidă ei înșiși cărei instituții medicale se pot adresa pentru tratament” (I_Refugiat_Ucraina_Perioada de ședere 2 ani).

Cât privește drepturile sociale, Republica Moldova acordă refugiaților și solicitanților de protecție socială aceleași drepturi ca și propriilor cetățeni. Conform legislației naționale, persoanele care intră în sistemul național de asigurare au dreptul la beneficiile prevăzute de lege.

După cum am menționat *supra*, în ajutorul statului vin **organizațiile internaționale cu misiune în Moldova și ONG-urile de profil**, care oferă diverse servicii: *asistență medicală gratuită, suport în integrarea în grădinițe și școli, suport financiar pentru studii superioare sau școli profesionale, cursuri gratuite de limbă română, consiliere și mediere în angajare, asistență financiară în cazuri vulnerabile (familii numeroase cu copii minori, persoane cu dizabilități, vârstnici etc.)*. Actualmente, UNHCR Moldova și Comisia Europeană finanțează unele proiecte sociale, prin intermediul cărora acordă refugiaților indemnizații lunare pentru cazare, ajutor pentru a facilita însușirea limbii de stat, culturii și tradițiilor, pentru obținerea unor specializări sau a locurilor de muncă etc. Lunar toate organizațiile partenere ale UNHCR Moldova se întrunesc în cadrul Comisiei de Asistență Socială, unde se discută acordarea ajutorului refugiaților și solicitanților de azil în dependență de cererile beneficiarilor: „Lunar, noi, reprezentanții tuturor organizațiilor partenere ale Întăului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, ne întrunim în cadrul Comisiei de Asistență Socială, unde discutăm acordarea ajutorului în diverse forme refugiaților și solicitanților de azil în dependență de cererile pe care le primim de la beneficiari” (I_Expert_Director executiv în CCR_Experiența 28 de ani). Cu toate dificultățile de sistem, refugiații susțin că: „De sărbători aici în Republica Moldova se cântă foarte frumos, foarte interesant. Oamenii aici sunt simpli, ospitalieri. Îmi place mult” (I_Afganistan_Solicitant de azil_Perioada de ședere 2 ani), precum și: „Populația e bună la suflet. Când stau acasă și privesc panorama de afară, mă simt ca la mine acasă. Țara nu are industrie, iar dacă nu are industrie, este săracă și nu poate să ne ajute mult” (I_Refugiat_Siria_Perioada de ședere 3,5 ani).

De asemenea, activează și „**Clubul Femeilor Refugiate**”, care îndeplinește mai multe funcții pro-sociale și de depășire a barierelor de integrare socială a femeilor. S-a constatat că situația vulnerabilă a femeilor refugiate este determinată de apartenența lor națională și religioasă, avându-se în vedere că majoritatea refugiatelor sunt siriene și musulmane. Apariția acestora în spațiul public nu de puține ori a stârnit nemulțumiri, injurii, glume răutăcioase etc.: „În sat nu puteam să-mi fac prieteni ... de câteva ori în față mi-au spus: „De ce statul nostru trebuie să vă plătească? Aceștia sunt banii noștri, statul trebuie pe noi să ne ajute, de ce ne luați banii?”, iar la unul din locurile de muncă colegii mi-au spus că le-am luat locul lor de muncă” (I_Refugiat_Siria_Perioada de ședere 3,5 ani). Din interviurile realizate am constatat că nu toți băștinașii sunt reticenți; din contra, au fost și cei care i-au ajutat foarte mult și i-au susținut: „Noi nu am întâlnit probleme, dimpotrivă au fost foarte înțelegători cu noi, înțelegeau că suntem o familie tânără și am fugit de război. Încercam să ne ajute mai mult” (I_Refugiat_Ucraina_Perioada de ședere 2 ani). Aceste situații au determinat întreprinderea unor măsuri specifice, astfel încât în cadrul „Clubului” femeile își povestesc reciproc problemele și tehnicile prin care pot evita sau aplană o situație eventuală de discriminare. Totodată, organizațiile neguvernamentale realizează instruirii periodice cu scopul de a informa refugiații despre documentarea situațiilor de discriminare și de a rezolva situațiile conflictuale apărute pe fon religios ori etnic. Organizațiile neguvernamentale care activează în Republica Moldova inițiază programe de integrare a refugiaților și solicitanților de azil, însă participarea organelor de stat responsabile de integrarea acestei categorii de persoane este neînsemnată. Nu există în continuare programe de stat complexe pentru integrarea refugiaților. Atare programe necesită un puternic sprijin financiar din partea comunității internaționale.

Drept exemplu în acest context vom aduce **ONG-ul „Centrul de Caritate pentru Refugiați”**, care oferă asistență culturală, socială, educațională și morală refugiaților și solicitanților de azil ce locuiesc în Republica Moldova și le pune la dispoziție un spațiu, în care persoanele se pot întâlni, discuta, împărtăși opinii și găsi soluții la problemele comune. Activitatea Centrului este axată, în principal, pe facilitarea integrării categoriilor vulnerabile în societate, și anume: organizarea orientării sociale și culturale, consiliere socioeducațională, activități de mediere etc. În cooperare cu alte organizații neguvernamentale, Centrul de Caritate pentru

Refugiați implementează activități culturale și sociale pentru refugiați și solicitanții de azil, cu scopul de a-i ajuta să se integreze mai ușor în societate, de a încuraja constituirea comunității lor și autoasigurarea lor materială. Activitățile socioculturale sunt parte dintr-un program de integrare și oferă refugiaților posibilitatea de a cunoaște cultura, tradițiile și obiceiurile, dar și sistemul social din Republica Moldova. O bună cunoaștere a acestora înseamnă o acceptare și respect a noilor condiții și o mai ușoară interacțiune cu societatea-gazdă. Toate acestea conduc nemijlocit la facilitarea integrării refugiaților.

În rezultatul cercetării propunem unele **recomandări**, pe care le considerăm oportune în contextul național actual:

- ✓ sporirea nivelului de cooperare a autorităților de stat cu organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova în vederea asigurării integrării sociale a refugiaților și cooperării dintre localnici și refugiați;
- ✓ informarea solicitanților de azil, refugiaților și beneficiarilor de protecție umanitară privind drepturile și responsabilitățile lor în vederea asigurării integrării acestora;
- ✓ implementarea de programe în asistență socială orientate către refugiați și familiile acestora, care să consolideze colaborarea secțiilor/direcțiilor de asistență socială cu organizațiile neguvernamentale din domeniu;
- ✓ dezvoltarea de programe naționale incluzive în domeniul integrării sociale a refugiaților pe diverse domenii (*sănătate, muncă, studii, protecție socială ș.a.*) și consolidarea durabilității programelor;
- ✓ înființarea unor centre mixte la nordul și sudul țării, în localitățile din apropierea punctelor de trecere a unei părți semnificative a solicitanților de azil (*destinate atât solicitanților de azil, cât și refugiaților*) în vederea descentralizării serviciilor de integrare socială a refugiaților și creșterii coezunii dintre aceștia și localnici și a posibilităților de angajare în câmpul muncii.

Concluzii

În consecință vom menționa că pentru solicitanții de azil și migranții iregulari Republica Moldova este o țară importantă de tranzit în calea lor spre țările Europei Occidentale. Moldova este una dintre cele mai sărace țări din Europa; respectiv, perspectiva integrării refugiaților în societate și asigurarea unui trai decent este o problemă enormă. Majoritatea refugiaților consideră că nu ar putea să se integreze în societatea moldovenească din cauza *condițiilor de trai, problemelor de plasare în câmpul muncii, costului ridicat al chiriei, lipsei surselor financiare pentru întreținere, dificultăților de relaționare cu alți actori sociali și cu localnicii*.

Cu toate că refugiații beneficiază nu doar de un statut special condiționat de circumstanțele în care au fost obligați să-și părăsească țările și de nevoile specifice determinate de exilul forțat, ci și de un cadru instituțional stabilit la nivelul comunității internaționale, care îi protejează, legislația moldovenească în acest domeniu a fost adoptată mult mai târziu decât în alte țări europene, iar implementarea acesteia este destul de anevoioasă. Studiul de față a scos în evidență situația dificilă în care se află refugiații din Republica Moldova. Astfel, potrivit datelor Biroului de Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, numărul solicitanților de azil și, respectiv, al refugiaților care își găsesc adăpost în Republica Moldova este în continuă creștere, fapt ce trebuie să accelereze procesul de integrare a acestora prin dezvoltarea unor servicii specifice de calitate pentru această categorie de persoane în vederea asigurării unei existențe, vieți decente.

În cadrul articolului a fost analizat specificul procesului de integrare socială a refugiaților în Republica Moldova, au fost identificate modalitățile de intervenție, totodată fiind evidențiată insuficiența unui cadru instituțional adecvat și a unor mecanisme de implementare a legislației. Din păcate, munca ONG-urilor din domeniu este susținută exclusiv de Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR) și există puține pârghii de acțiune în domeniul facilitării integrării refugiaților în societate, atâta timp cât la nivel de stat sunt depuse eforturi minime în această direcție. Totodată, vom menționa că **integrarea refugiaților este un proces de lungă durată și necesită depunerea unor eforturi și din partea refugiaților**; aceștia trebuie să-și optimizeze eforturile proprii. Totuși, legătura slabă dintre instituțiile statului și refugiați – în calitate de beneficiari, creează impedimente în integrarea lor socială, având în vedere resursele limitate ale organizațiilor neguvernamentale.

În acest context, considerăm deosebit de important ca **statul să se angajeze în parteneriate durabile cu organizațiile neguvernamentale din domeniu și cu suportul organismelor internaționale să creeze și să desfășoare proiecte, al căror impact să promoveze integrarea refugiaților la nivel local.**

Referințe:

1. LAVOYER, J.P. Refugiații și persoanele intern deplasate. În: *Revista Drept de Azil și Drept Umanitar* (Chișinău), 2003, anul I, nr.1, p.17. ISBN: 9975-9766-0-3
2. Convenția privind statutul refugiaților, Geneva, 1951.
3. LEUNG, L. *Taking refuge in technology: communication practices in refugee camps and immigration detention*. Sydney, 2011, p.6. ISSN: 1020-7473
4. Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova, nr.274 din 27.12.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.48.
5. BULGARU, M. (coord.). *Asistența socială a persoanelor refugiate*. Chișinău, 2005, ISBN: 9975-9860-1-3

Date despre autori:

Stela MILICENCO, doctor în sociologie, conferențiar universitar, șef al Departamentului Sociologie și Asistență Socială, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: s_milicenco@yahoo.com

Doina CRACIUN, asistent de proiect, Centrul de Caritate pentru Refugiați din Moldova.

E-mail: doinacraciun94@gmail.com

Prezentat la 22.03.2018